

14. Sternberg R. J. A triarchic theory of human intelligence. Behavioral and Brain Sciences. 1985. 8(2), 269-287.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Оби́фіст О.Є.

Полтавський національний педагогічний

університет імені В.Г. Короленка

obifistolena@gmail.com

Актуальність дослідження впливу соціальних мереж на розвиток девіантної поведінки підлітків обумовлена швидким зростанням використання інтернету серед молоді та збільшенням часу, проведеного в соціальних мережах. Це створює умови для розвитку негативних поведінкових моделей, таких як агресія, соціальна ізоляція, порушення соціальних норм та саморуйнівна поведінка. Враховуючи, що підлітки є найбільш вразливою категорією, що перебуває на етапі формування особистості, вивчення цих впливів набуває особливої значущості. Соціальні мережі, зокрема через анонімність та відсутність реальних наслідків, можуть сприяти формуванню девіантних тенденцій, що негативно впливає на психологічний розвиток молоді та її соціальну адаптацію.

Проблеми, пов'язані з девіантною поведінкою підлітків, привертають особливу увагу вчених та постійно розглядаються як у вітчизняних, так і зарубіжних наукових працях. У зарубіжній соціальній психології проблема девіантної поведінки розглядалася в рамках традиційних теоретичних орієнтацій: необіхевіористської (Н. Міллер, Д. Долард, А. Бандура), психоаналітичної (Т. Адорно, В. Шутц), когнітивістської (С. Аш, Д. Креч, Р. Крачфілд), інтеракціоністської (І. Гоффман, Т. Шибутані). Серед сучасних теорій девіантної поведінки зарубіжної соціальної психології варто відзначити концепцію соціальних відхилень Р. Харре та теорію поведінки добровільного ризику С.

Лінга.

У вітчизняній соціальній психології вивчення девіантної поведінки пов'язане з індивідуальними характеристиками девіантних груп підлітків Н.В. Ківенко, В.Ф. Моргун, К.В. Седих.

За Н.В. Ківенко [2, с.240] девіантна поведінка є системою вчинків чи окремі вчинки, які суперечать прийнятим в суспільстві нормам і проявляються у вигляді незбалансованих психічних процесів, неадаптованості, порушенні процесів самоактуалізації та ухиленні від морального та етичного контролю особистості над власною поведінкою.

У випадку девіантної поведінки взаємодіють макро- і мікросоціальні, індивідуально-особистісні, соціально-психологічні, психолого-педагогічні, соціально-медичні, соціально-правові фактори. У кожному конкретному випадку проявляється певне поєднання цих факторів, що відбивається у відповідній формі прояву девіантності.

До психологічних проявів девіантної поведінки особистості відносять духовні проблеми, деформацію ціннісно-мотиваційної сфери, емоційні проблеми проблеми саморегуляції, викривлення у когнітивній сфері та негативний життєвий досвід.

Підлітковий вік є складним періодом у розвитку особистості, що найбільшою мірою відображається на системі стосунків із оточенням. Цей період становлення особистості характеризується низкою особливостей. Перш за все, вони виявляються через виникнення почуття дорослості – основного новоутворення підліткового віку. Це виявляється у прагненні молодої людини бути визнаним дорослою самостійною людиною оточуючими [1, с.112].

До особливостей психічного життя підлітка можна також віднести залежність самовідношення від зовнішнього оцінювання та значні зміни у структурі цінностей та відношення до життя, орієнтування на отримання нового соціального досвіду. Ці особливості психіки підлітка з'являються і проявляються у їх провідній діяльності – інтимно-особистісному спілкуванні.

Девіантна поведінка підлітка може проявлятися як особливості окремих психічних процесів, соціально обумовлені якості особистості та риси характеру, низька загальна культура, негативне відношення до моральних норм та правил, до оточуючих людей чи як шкідливі звички [3, с.14].

Найбільш істотними ознаками девіантності поведінки підлітків є емоційно-вольова незрілість, яка виражається в несамостійності, підвищеній сугестивності, прагненні до отримання задоволення від ігрової діяльності, безпечності, незрілості почуття обов'язку, невмінні підпорядковувати свою поведінку вимогам, нездатності стримувати прояви почуттів, вольової напруги.

До психологічних причин девіантної поведінки підлітків відносяться внутрішні (психологічні бар'єри, духовні проблеми, низький рівень адаптивних можливостей, негативний життєвий досвід та відсутність позитивного життєвого досвіду, особливості локусу контролю та рівень самоповаги) та зовнішні фактори (вплив неформальної групи однолітків, порушення взаємовідносин з оточенням; недостатня соціальна захищеність та невиконання виховних функцій сім'ї).

Дослідження українських вчених, зокрема С.Д. Максименка [4, с.48], Т.М. Титаренко [6, с.51] свідчать, що залежність від соціальних мереж є однією з форм інтернет-залежності, яка суттєво впливає на соціальну поведінку підлітків, спричиняючи відхилення від загальноприйнятих норм і правил. Надмірне використання соціальних мереж часто стає способом компенсації недоліків реального життя, що супроводжується нав'язливим бажанням залишатися онлайн і труднощами у відмові від віртуального спілкування. Це явище зумовлене низкою факторів, зокрема анонімністю взаємодії, можливістю вибіркового саморозкриття, зміною ідентичності та участю у віртуальних спільнотах, які дозволяють компенсувати психологічні комплекси.

Одним із ключових наслідків цієї залежності є зниження рівня самоконтролю та посилення імпульсивності. Постійна взаємодія з віртуальним середовищем, де межі між прийнятною та непринятною поведінкою розмиті, формує у підлітків спотворене сприйняття соціальних норм. Відсутність

безпосереднього емоційного контакту сприяє формуванню залежності від реакцій інших користувачів (лайків, коментарів, репостів) та може провокувати безвідповідальну поведінку.

Ще одним важливим наслідком є підвищена агресивність, яка може проявлятися як у реальному житті, так і в онлайн-просторі. Анонімність і відсутність невербальних сигналів у соціальних мережах знижують рівень емпатії та сприяють вербальній агресії, кібербулінгу, маніпулятивній поведінці. Соціальні мережі часто створюють умови, за яких підлітки отримують соціальне схвалення за агресивні дії, що може закріплювати девіантні тенденції.

Надмірна залученість у віртуальне життя також сприяє формуванню асоціальної поведінки, оскільки реальна соціальна взаємодія витісняється активністю в мережі. Це призводить до зниження комунікативних навичок, замкненості, втрати інтересу до безпосереднього спілкування, а також до нехтування етичними нормами. У результаті підлітки можуть демонструвати безвідповідальність, маніпулятивність та байдужість до соціальних наслідків власних дій.

Ще одним аспектом є толерантність до правопорушень, оскільки в соціальних мережах поширений контент, який виправдовує девіантну поведінку. Підлітки можуть бути залучені до небезпечних онлайн-челенджів, актів вандалізму, шахрайства, що сприймається як розвага або спосіб самоствердження. Соціальні мережі створюють середовище, де такі дії часто залишаються безкарними, що знижує критичне ставлення до подібних вчинків.

Порушення психоемоційного стану є ще одним негативним наслідком інтернет-залежності. Постійне порівняння себе з іншими, страх втрати важливих подій, соціальний тиск можуть викликати тривожність, депресивні стани та низьку самооцінку. У відповідь на це підлітки можуть вдаватися до ризикованої поведінки, спрямованої на привернення уваги або зняття внутрішньої напруги.

За О. Г. Коломієць, Т. М. Демиденко [5, с.72] соціальні мережі також можуть сприяти формуванню саморуйнівної поведінки, адже вразливі підлітки

потрапляють у токсичні онлайн-спільноти, які пропагують шкідливі або небезпечні дії. Крім того, віртуальне середовище створює ілюзію безкарності, що може знижувати рівень правосвідомості та провокувати порушення норм і правил.

Загалом, надмірне використання соціальних мереж сприяє формуванню різних форм девіації у підлітків, включаючи агресію, соціальну ізоляцію, правопорушення та саморуйнівну поведінку. Вивчення цього питання є необхідним для розробки профілактичних заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу цифрового середовища на особистісний розвиток підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. 112 с.
2. Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: монографія. Ірпінь: АДПС України, 2002. 240 с.
3. Кочерга О. Дезадаптованість. Психолог. №4. 2002. С. 14–21.
4. Максименко С. Д., Бугайова Н. М., Чепа М.-Л. А., Болтівець С. І., Литовченко І. В. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі. Київ: Аванпост-Прим, 2010. 48 с.
5. Коломієць О. Г., Демиденко Т. М. Соціальна профілактика залежності підлітків від мережевих ігор. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2023. Вип. 1 (52). С. 72–77.
6. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: структурно-генетичний підхід: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 1994.